

КРИМИНОГЕН ВАЗИЯТИ МУРАККАБ МАҲАЛЛАДА ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ БАРВАҚТ ОЛДИНИ ОЛИШ ВА ХАВФСИЗ МУҲИТНИ ЯРАТИШ: ЖАНУБИЙ КОРЕЯ ТАЖРИБАСИ

Яхёев Элёр Бахтиёрович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси

тингловчиси, подполковник

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20702016>

Аннотация

Мазкур мақолада криминоген вазияти мураккаб маҳаллаларда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш ва хавфсиз муҳитни шакллантиришнинг назарий ҳамда амалий жиҳатлари Жанубий Корея тажрибаси мисолида таҳлил қилинган. Шунингдек, мазкур давлатда жамоат хавфсизлигини таъминлаш, рақамли профилактика механизмларини жорий этиш, полиция ва аҳоли ҳамкорлигини кучайтириш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирлар ўрганилган. Тадқиқот натижасида Жанубий Корея тажрибасининг айрим жиҳатларини Ўзбекистон шароитида қўллаш бўйича илмий асосланган таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, жамоат хавфсизлиги, криминоген вазият, хавфсиз муҳит, маҳалла, рақамли профилактика, профилактика инспектори, Жанубий Корея.

Бугунги кунда жаҳонда жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида мутлақо янги ёндашувлар шаклланмоқда. Илгари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти асосан содир этилган ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва айбдорларни жавобгарликка тортишга қаратилган бўлса, ҳозирги босқичда ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш, уларни содир этилишидан олдин аниқлаш ва олдини олишга устувор аҳамият берилмоқда. Бундай ёндашув жиноятчиликка қарши курашишнинг профилактик моделини шакллантириб, жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини оширишга хизмат қилмоқда.

Ўзбекистонда ҳам сўнгги йилларда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида туб ислохотлар амалга оширилиб, маҳаллаларда хавфсиз муҳитни шакллантириш давлат сиёсатининг муҳим йўналишларидан бирига айланди. Айниқса, криминоген вазияти мураккаб маҳаллаларда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш, профилактика субъектлари ўртасидаги ҳамкорликни кучайтириш ва аҳолининг хавфсизлик ҳиссини ошириш масалалари долзарб аҳамият касб этмоқда. Мазкур вазифаларни

самарали ҳал қилиш учун ривожланган давлатлар тажрибасини ўрганиш муҳим ҳисобланади. Ана шундай давлатлардан бири Жанубий Корея бўлиб, мазкур мамлакат жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш соҳасида юқори натижаларга эришган давлатлар қаторига киради.

Криминология фанида ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқиш сабабларини тушунтирувчи турли назариялар мавжуд. Эдвин Сазерленд ўзининг дифференциал алоқалар назариясида инсоннинг жиноий хулқ-атвори муайян ижтимоий муҳит таъсирида шаклланишини таъкидлайди [1]. Олимнинг фикрича, шахс ҳуқуққа зид ғоялар ва қарашлар устун бўлган муҳитда қанчалик кўп вақт бўлса, унинг ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли шунчалик юқори бўлади. Бу эса профилактика ишларида ижтимоий муҳитни соғломлаштириш муҳим аҳамиятга эга эканлигини кўрсатади.

Роберт Мертон эса жиноятчиликнинг келиб чиқишини ижтимоий тенгсизлик ва имкониятлар чекланганлиги билан изоҳлайди [2]. Унинг таъкидлашича, инсонлар олдида муайян мақсадлар қўйилган бўлса-да, барча учун уларга қонуний йўл билан эришиш имконияти бир хил эмас. Натижада айрим шахслар ноқонуний усулларга мурожаат қилиши мумкин. Шу сабабли ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда аҳолининг ижтимоий муҳофазаси ва бандлигини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади.

Шоу ва Маккейлар томонидан ишлаб чиқилган ижтимоий дезорганизация назарияси ҳам ҳуқуқбузарликларнинг сабабларини тушунтиришда муҳим аҳамиятга эга [3]. Уларнинг фикрича, аҳоли ўртасида ижтимоий назоратнинг сусайиши, маҳаллий ҳамжиҳатликнинг пасайиши ва жамоавий қадриятларнинг заифлашиши жиноятчиликнинг ортишига олиб келади. Шу нуқтаи назардан маҳалла институтининг мустаҳкамлиги жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Жанубий Кореяда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш сиёсати айнан мазкур назарий ёндашувларга таянган ҳолда шаклланган. Мамлакатда жиноятчиликка қарши курашишнинг асосий вазифаси ҳуқуқбузарликларнинг оқибатларини бартараф этиш эмас, балки уларнинг келиб чиқиш сабабларини бартараф қилиш ҳисобланади. Корея Миллий полиция агентлиги фаолиятида ҳам профилактик ёндашув устувор аҳамиятга эга бўлиб, ҳар бир ҳудудда криминоген вазият мунтазам таҳлил қилинади ва хавф омиллари аниқланади [12].

Жанубий Кореянинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги асосий ютуқларидан бири рақамли технологияларнинг кенг жорий этилганлигидир. Мамлакатда “Smart Safe City” («Ақлли хавфсиз шаҳар») концепцияси амал қилади. Мазкур концепция доирасида сунъий интеллект асосида ишлайдиган кузатув камералари, интеллектуал мониторинг тизимлари ва автоматлаштирилган таҳлил платформалари қўлланилади [10]. Бу технологиялар ҳуқуқбузарлик содир этилиши эҳтимоли юқори бўлган ҳудудларни аниқлаш, хавфли вазиятларни прогноз қилиш ва полиция кучларини мақсадли йўналтириш имконини беради.

Ким Санг Кюннинг таъкидлашича, рақамли профилактика воситалари ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш соҳасида инсон омили билан боғлиқ хатоларни камайтириш ҳамда қарор қабул қилиш жараёнининг самарадорлигини ошириш имконини беради [9]. Шу боис Жанубий Кореяда жамоат хавфсизлиги соҳасида рақамли технологиялар давлат сиёсатининг муҳим таркибий қисмига айланган.

Жанубий Корея тажрибасининг яна бир муҳим жиҳати аҳолининг профилактика жараёнларидаги иштирокини таъминлаш ҳисобланади. Мамлакатда “Community Policing” модели жорий этилган бўлиб, унга кўра хавфсизликни таъминлаш фақат полициянинг эмас, балки бутун жамиятнинг вазифаси сифатида қаралади [8]. Маҳаллий жамоалар, таълим муассасалари, ёшлар ташкилотлари ва нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ишларида фаол иштирок этади.

Чой Сеунг Хуннинг тадқиқотларига кўра, аҳоли иштирокидаги профилактика дастурлари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга бўлган ишончни ошириш билан бирга жинойтчилик даражасини камайтиришга ҳам хизмат қилади [11]. Бу ҳолат жамоатчилик назоратининг самарадорлигини ошириш орқали ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш имконини беради.

Жанубий Кореяда ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга ҳам алоҳида эътибор қаратилади. Давид Фаррингтон ўз тадқиқотларида ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқишида ишсизлик, таълимдан узилиш ва ижтимоий назоратнинг етарли эмаслиги муҳим омиллардан бири эканлигини таъкидлайди [6]. Шу сабабли Кореяда ёшларни спорт, маданият ва ижтимоий фаолиятга жалб қилиш бўйича махсус дастурлар ишлаб чиқилган.

Ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишда ҳуқуқий маданият ҳам муҳим аҳамиятга эга. Радзиновичнинг таъкидлашича, ҳуқуқий онги ва

ҳуқуқий маданияти юқори бўлган жамиятларда ҳуқуқбузарликлар даражаси нисбатан паст бўлади [7]. Шу боис Жанубий Кореяда аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш давлат сиёсатининг муҳим йўналишларидан бири сифатида қаралади.

Таҳлиллар шунини кўрсатадики, Жанубий Кореяда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш тизими қуйидаги устувор йўналишларга асосланади: криминоген вазиятни рақамли мониторинг қилиш; ҳуқуқбузарликларни прогнозлаштириш механизмларини жорий этиш; аҳоли иштирокидаги профилактика моделини ривожлантириш; ёшлар ва хавф гуруҳлари билан манзилли ишлаш; профилактика субъектлари ўртасидаги ҳамкорликни кучайтириш; ҳуқуқий маданиятни юксалтириш.

Фикримизча, Жанубий Корея тажрибасини Ўзбекистон шароитида қўллаш мақсадида криминоген вазияти мураккаб маҳаллалар учун электрон мониторинг тизимини жорий этиш, ҳар бир маҳалла бўйича криминоген хавф индексини ишлаб чиқиш, профилактика инспекторларини рақамли таҳлил платформалари билан таъминлаш ҳамда маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятига сунъий интеллект элементларини босқичма-босқич татбиқ этиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Шунингдек, аҳолининг профилактика жараёнларидаги иштирокини кенгайтириш ва жамоатчилик назорати механизмларини такомиллаштириш ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Хулоса қилиб айтганда, Жанубий Кореянинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги тажрибаси жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг замонавий моделини намоён этади. Рақамли технологиялар, жамоатчилик иштирокидаги профилактика, ижтимоий профилактика чоралари ва прогнозлаштириш механизмларининг уйғунлиги ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш самарадорлигини таъминламоқда. Ушбу тажрибаларни миллий хусусиятларни инобатга олган ҳолда Ўзбекистон амалиётига татбиқ этиш криминоген вазияти мураккаб маҳаллаларда хавфсиз муҳитни шакллантириш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш самарадорлигини янада оширишга хизмат қилади.

Адабиётлар:

- 1.Sutherland E.H. Principles of Criminology. – Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1978. – 646 p.
- 2.Merton R.K. Social Theory and Social Structure. – New York: Free Press, 1968. – 702 p.

3. Shaw C.R., McKay H.D. Juvenile Delinquency and Urban Areas. – Chicago: University of Chicago Press, 1942. – 394 p.
4. Hirschi T. Causes of Delinquency. – Berkeley: University of California Press, 1969. – 309 p.
5. Durkheim E. The Division of Labor in Society. – New York: Free Press, 1997. – 435 p.
6. Farrington D.P. Developmental and Life-Course Criminology. – New Brunswick: Transaction Publishers, 2003. – 286 p.
7. Radzinowicz L. Adventures in Criminology. – London: Routledge, 1999. – 278 p.
8. Lee Y.S. Community Policing and Crime Prevention in South Korea. – Seoul: Korean Institute of Criminology, 2021. – 245 p.
9. Kim S.K. Crime Prevention Policies in South Korea: Contemporary Approaches and Challenges. – Seoul: Kyung Hee University Press, 2022. – 198 p.
10. Park J.H. Smart City Technologies and Public Safety Management in Korea. – Seoul: Korea University Press, 2021. – 223 p.
11. Choi S.H. Community Participation in Crime Prevention Programs of South Korea // Asian Journal of Criminology. – 2020. – Vol. 15. – No. 3. – P. 185–201.
12. Korean National Police Agency. Crime Prevention and Community Safety Report. – Seoul, 2024. – 156 p.
13. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Handbook on Crime Prevention Guidelines. – Vienna: United Nations, 2022. – 184 p.
14. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги ПФ-6196-сон «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги давлат бошқаруви тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони.
16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги ПҚ-5050-сон «Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори.
17. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2021. – 464 б.
18. Қурбонов М.Н. Маҳаллаларда хавфсиз муҳитни таъминлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш тизимининг назарий асослари // Central Asian Journal of Education and Innovation. – 2025. – Т. 4. – №12. – Б. 171–174.

19. Атажанов Ў.М. ва бошқ. Профилактика инспекторининг ижтимоий профилактика объектлари билан ишлаш фаолиятини такомиллаштиришнинг ҳуқуқий ва институционал асослари // Научный Фокус. – 2025. – Т. 3. – №30. – Б. 184–190.

20. Нигматов Ш.Н. ва бошқ. Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлашда профилактика инспекторлари фаолияти самарадорлиги ва шаффоф ҳисобдорлигининг ҳуқуқий-ташкилий асослари // Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 58. – №1. – Б. 236–253.

